

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ORTAYA ÇIKAN TOPLUMSAL SORUNLAR VE SOSYAL POLİTİKALARDAKİ DEĞİŞİMLERİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF SOCIAL PROBLEMS IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION AND CHANGES IN SOCIAL POLICY

Esat İLTER

* Doktora Öğrencisi, esatilter@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3443-4643>

ÖZ

Dünyayı yeniden yapılandıran değişim olan küreselleşme süreci, önceki dönemlerde yaratılan, gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerin ve çevre ülkelerin ayrılmasını ortadan kaldıran bir yapı haline gelmiştir. Küresel değişim, işbölümü, kaynak üretimi, dünya ölçeğinde ülke tüketiminin coğrafi anlamda ekonomik faaliyetlere dönüşmesi yeniden gündeme getirilmiştir. Sosyal politika, toplum bilimini ve ekonomi bilimini bir araya getiren ve toplumsal gerçekliğin ekonomik tarafını bütünüyle inceleyen bir bilimdir. Sanayi Devrimi'nden bu yana, sosyal politika, küreselleşme sürecinde denge anlayışı olarak ortaya çıkmış ve sistemin daha insancıl bir kalitesi için çabalamıştır. Bu bağlamdan yola çıkılarak, araştırmanın amacı; küreselleşme sürecinde ortaya çıkan toplumsal sorunlar ve sosyal politikalarındaki değişimlerin ilgili literatür ve doktrin taramasıyla incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Sosyal Politika, Toplumsal Sorunlar

Jel Kodları: B30, F60, H50

ABSTRACT

The process of globalization, which is the change that re-structuring the world, has become a structure created in previous periods, eliminating the separation of developed countries, developing countries and surrounding countries. Global Change, Division of labor, resource production, and the transformation of country consumption on a world scale into economic activities in geographical terms have been reintroduced. Social policy is a science that brings together the science of society and the science of Economics and examines the economic side of social reality in its entirety. Since the Industrial Revolution, social policy has emerged as an understanding of balance in the process of globalization, striving for a more humane quality of the system. Based on this context, the aim of the research is to examine the social problems and changes in social policies arising in the process of globalization through a literature and doctrine survey.

Keywords: Globalization, Social Policy, Social Problems

Jel Codes: B30, F60, H50

1. GİRİŞ

Sosyal politika; tüm bireylerin refahını ve mutluluğunu sağlayarak toplumun refah, barış, istikrar ve varlığının gelişmesine katkıda bulunmak; bireylerin sahip olması gereken yaşam standartlarının kabul

edilebilir bir alt sınırını belirlemek; bu sınırın altına düşmemelerini sağlamak için gerekli sosyal ekonomik, yasal ve idari düzenlemeleri sağlamak; kurulan yaşam standartlarını sürekli yükseltmek için devlet

ve hükümetler tarafından benimsenen ve uygulanan ilkelerdir. Sosyal sorunlarla ilgili farklı neden ve yöntemleri birlikte analiz ederek çözüm bulmayı amaçlayan sosyal politika, sosyal gruplar için yapılan analizlerde benzer yöntemleri izlemektedir (Kazgan, 2002). Sosyal gruplarla ilgili risklerin ortaya çıkmasının nedenleri, bu risklerin insanların hayatlarını nasıl etkilediği ve olumsuzluğun ortadan kaldırılması için politika arayışlarına odaklanmaktadır. Sonuç olarak, sosyal politikaların geniş uygulama alanları sosyal yaşamın hemen hemen tüm alanlarına yayılmıştır.

20. yüzyılın sonunda, dünyanın sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanlarındaki değişim rüzgârları; devletleri, işletmeleri ve bireyleri hızla etkilemesi sonucunda yeni bir dünya düzeninin kurulmasına yol açtı. Dünyanın hızlı değişiminin bir sonucu olarak, eski değerler ve eğilimler yenileriyle değiştirildi. Küreselleşme süreci, dünyayı yeniden yapılandıran bu değişim olarak adlandırılmıştır.

Küreselleşme kavramına, herkes tarafından kabul edilen net bir tanımı bulunmama beraber, farklı anlamlar yüklenmektedir. Bunun nedeni küreselleşme kavramının ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel bağlamda ele alınmasıdır. Bu kavram ayrı anlamlara bürünerek tek yanlı bakış açılarını yansıtmaktadır. Belli bir alanda uzmanlaşan bireyler, uzmanlaştığı alandaki bakış açısını yansıtmalarından dolayı bu durum küreselleşme kavramının net tanımlanmasına engel teşkil etmektedir. Bu süreç küreselleşme kavramının çok yanlı olarak incelenmesi gerekliliğini oluşturmaktadır. Küreselleşme kavramının kendine özgü dinamikleri bulunmakta ve bu dinamiklerden negatif veya pozitif açılardan etkilenmektedir. Buradan yola çıkılarak küreselleşme, mekân olarak aynı kalan fakat diğer bütün açılardan çok farklılaşmış, dünyanın farkında olmayanlarına kendini fark ettiren ve bir bilinç kazandıran bir süreçtir. Bu süreç, dünyanın her yerinde kendini bir şekilde göstermektedir.

Giddens, bugün küreselleşmeye değinmeyen hiçbir siyasal konuşmanın tam olmadığını ifade eder ve küreselleşmeyi; “uzak yerleşimleri birbirine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması” (Giddens, 2012, s. 60) olarak tanımlar. Ayrıca Giddens, toplumsallaşmanın artmasıyla birlikte insanlık tarihinde ilk defa insanların ve toplumların küresel ölçekteki ilişkilerinin gerçeklik kazandığını söyler. “Küreselleşme diğer anlamıyla globalleşme, yeni bir kavram değildir, aksine yüzyıllardan beri var olan bir süreci ifade etmektedir. Küreselleşme, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve milli sınırları aşarak dünya çapına yayılmasını ifade etmektedir. Bir kavram olarak bakılacak olursa küreselleşme, hem dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesine gönderme yapar...” (Robertson, 1999, s. 21). Buna göre, küreselleşme dünyayı bu süreçlerden esas itibarıyla 1970’li yıllar itibarıyla kapsamlı bir şekilde etkilemiş ve çağımıza birçok anlamda şekil vererek, uluslararası platformda toplumları ekonomik, kültürel ve sosyal manada etkileyen ve değişimlere sürükleyen bir kavram, bir olgu olmuştur.

Küresel değişim, işbölümü, kaynakların üretimi ve tüketimi, dünya ölçeğinde değişen ülke ve coğrafi açıdan ekonomik faaliyetlerin yeniden düzenlenmesi tarafından gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda, küreselleşme sürecinin hedefi, ulus-devlet anlayışının üstünde, zenginliğin yeniden değerlendirildiği, üretildiği, dağıtıldığı, tüketildiği ve rekabet gücünün her seviyede ön plana çıktığı tam rekabet ilkesine dayanan bir sistemdir. Ekonomik küreselleşmenin çeşitli refah devletlerinin refah önlemlerini sürdürmeleri için onları ödünç alma ve baskı altına alma yeteneğini etkilediği ülkelerin çeşitli örneklerinde görülür. Küreselleşme sürecinde, hükümetler refah devletlerinin yeniden yapılandırılmasında daha sıkı kısıtlanmış

politika seçeneklerinde olsalar bile küreselleşmeye cevap verebilirler. Bu bağlamdan yola çıkılarak, araştırmanın amacı; küreselleşme sürecinde ortaya çıkan toplumsal sorunlar ve sosyal politikadaki değişimlerin ilgili literatür ve doktrin taramasıyla incelenmesidir.

2. TOPLUMSAL AÇIDAN KÜRESELLEŞME SÜRECİ

Küreselleşme, 1980’li yıllarla birlikte eskiye oranla daha sık duyduğumuz ve aslında pek de yeni olmayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Wallerstein, “Dünya Sistemi” kuramında 16. yüzyılda coğrafi keşiflerden yola çıkarak dünya ekonomik sistemiyle açıkladığı küreselleşmenin belirgin hale geldiğini vurgulamaktadır (Giddens, 2012, s. 64). Fakat küreselleşmenin daha çok Sanayi Devrimi ve ulus devletini kendini göstermesi ile gün yüzüne çıkmaya başladığı yaygın olarak kabul görmektedir. Sanayi Devrimi’nin piyasa için ürettiği kitlesel üretimin tüketim piyasalarına ulaştırılması, hâkim siyasi anlayış sömürgecilik politikalarıyla bir araya gelince ticaret başta olmak üzere bütün ekonomik uğraşılarda küreselleşme sürecini hızlandıran gelişmeler ortaya çıkmıştır. Sermayenin sistematik olarak uluslararasılaşması, küreselleşmesi ve çokuluslu şirketlerin kendini göstermesi de bu noktada etkili olmuştur. Küreselleşmenin tarihine bir göz attığımızda adı belki de “küreselleşme” olarak anılmadığı 15-16. yüzyıllarda başlayıp 19. yüzyıl sonu itibarıyla etkisini artırarak varlığını sürdürmüştür. Fakat yaşanan dünya savaşları ve ekonomik darboğazların yarattığı kriz ortamlarına tanık olunduktan sonra Sanayi Devrimi ile yoğunlaşan bu sürecin yani küreselleşmenin henüz tam anlamıyla kendini göstermediği ve bu dönemde yalnızca bir eğilim olduğu sonucu yaygın olarak kabul görmüştür.

Sermaye artık planlı, sistemli ve büyük boyutlarda olacak şekilde ulus dışına çıkmakta, uluslararası pazarda işlerlik kazanmaktadır. Sermayenin yoğun bir

şekilde ulus dışına çıkıp dolaşması ve ticaretin uluslararası alanda yeni bir boyut kazanması sonucunda küreselleşmenin yavaş yavaş eğilim olmaktan çıkıp bir süreç olarak kendini gösterdiği görüşüne inananların da sayısı artmıştır. 1970 ve sonrasında makineleşmenin etkisiyle işçilere gereksinim azalmış ve böylece yaygınlaşan işsizlik yoksulluğu da artırmış, ülkelerin büyüme kapasiteleri zayıflamış, ulus devletlerin ticaretteki rolü etkisini kaybetmeye başlamış, müdahaleleri azalmış, uluslararası firmaların etkinlikleri ise dünya çapında ticarete söz sahibi olmaya başlamıştır (TASAM, 2006). Sonuçta “uluslararası piyasalar, ticaret, yatırım ve uluslararası emek akışı ile birbirine bağımlı hale gelmiştir” (Tokol ve Alper, 2014, s. 40).

Küreselleşmenin yakın geçmişte yani en fazla 50 yıl kadar önce bir süreç olarak işlerlik kazandığı ve ilgili çevrelerce kabul gördüğüne tanık olunmuştur. 1980’lerle birlikte tam olarak dünya sahnesine çıkan ve artık çokça dillendirilen küreselleşme süreci, önceden de değindiğimiz gibi bu tarihten daha önce yaşanan birçok faktörden etkilenecek bu noktalara gelmiştir ki bunlar ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi faktörler olarak şu şekilde sıralanabilir (Tokol ve Alper, 2014, s. 41):

- II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan hızlı ve sürekli ekonomik büyüme,
- 1970’li yıllarda yaşanan krizi takip eden dönemde benimsenen neo-liberal ekonomik politikalar,
- AB gibi bölgesel bütünleşme hareketlerinin gelişmesi,
- Gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermayeyi teşvik politikaları,
- Uluslararası bankacılık işlemleri ve sermaye hareketlerinin artışı,
- Artan tüketim talebi ve uluslararası insan hareketliliğinin artışı,
- Siyasi liberalleşme ve demokratikleşme eğilimlerinin artışıdır.

Dünya ölçeğinde yaşanan hızlı ve toplumlara derinden etkileyen bu süreçler, çokça adını telaffuz ettiğimiz küreselleşme sürecini de hızlandırmış, etkisini artırmış ve adeta bir kurtarıcı sıfatıyla ona büyük sorumluluklar yüklemiştir. Temelde 3 etken olarak toparlayacak olursak bunlar; teknolojik, ideolojik ve ekonomik etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaya, 2007, s. 26).

1980 sonrası dönemde ekonomik anlamda gelişmekte olan ülkelerin herhangi bir ön çalışma ve araştırma yapmadan hızlıca piyasaları özel sermayeye açmaları, 1990 yılı ve sonrasında ciddi mali bunalımlara sebebiyet vermiştir. İşte tüm bu mali bunalımlar da gelir adaletsizliklerini ve dolayısıyla yoksulluk seviyesini artırmıştır. Ülkelerin ekonomik anlamda büyüme hızının yoksullukla mücadelede belirleyici olduğu düşüncesi son yıllarda hâkim düşünce olmuş ve temel sosyal hizmetleri sunmada ve işsizliğin önlenerek istihdam alanlarının yaratılmasında büyümenin etkisi varsayılmaktadır. Yine gelir dağılımındaki adaletsizlerin önüne geçmekte büyümenin etkin rol oynadığı ifade edilmektedir (Şenses, 2014, s. 222). Fakat büyümenin yoksulluk ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin birbirinden farklı olduğu ve yaklaşık otuz beş ülkeyi içine alan bir araştırmada büyümenin, gelir dağılımını çok fazla etkilemediği ve aralarında cılız bir ilişkinin olduğu, bunun aksine yoksulluğu da azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

1990'larla birlikte uluslararası kuruluşların belirlediği küresel ticaret kuralları, ülkelerin ekonomi ve sosyal politikalarında da belirleyici bir konuma gelmiştir. IMF, OECD, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi başta gelen küresel aktörler, küreselleşmenin sosyal boyutlarının önemsenmesi gerektiğini, aksi takdirde küresel sosyal sorunların çığırından çıkarak küresel ekonomiyi de olumsuz yönde etkileyeceğini vurgulamaktadırlar. Devlet idarecilerine bu anlamda sorumluluk yükleyen uluslararası sivil toplum kuruluşları, hükümetlerin sosyal harcamalar konusunda daha duyarlı davranması gerektiğini ve ellerini taşın

altına koymasının doğru bir tutum olduğunu ifade etmektedir.

Küreselleşme sürecinin yaratmış olduğu dezavantajlı durumları ortadan kaldırmak ya da en azından daha katlanılabilir sınırlara çekmek ve küresel-siyasal işbirliğini gerçekleştirmek adına ekonomik, kültürel ve sosyal konularda uluslararası ortak paydada toplumlara buluşturan platformlar oluşmaya başlamış, ticaret ilişkileri küreselleşmiş ve yine küresel bir sivil toplum gereksinimi doğmuştur. Bu platformların oluşmaya başlamasıyla küresel anlamda sosyal sorunlar (sosyal adaletsizlik, eşitsizlik, işsizlik, yoksulluk vb.) da gündeme gelmeye başlamıştır. Hem ülke içinde hem ülkeler arasında eşitsizliğin ve yoksulluğun artması, küreselleşme savunucularını da huzursuz edecek boyutta telaşlandırmış ve önlem alınmadığı takdirde tehlikeli boyutlara ulaşma riski olduğunu düşündürmüştür.

3. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ETKİLERİ VE ORTAYA ÇIKAN TOPLUMSAL SORUNLAR

3.1. Küreselleşme Sürecinin Etkileri

Bilginin, iletişimin, sermayenin vb. küreselleşmesiyle birlikte küresel süreçler, sadece gelişmiş ülkelerin değil az gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin yaşadığı ve bu ülkeleri, toplumlara şekillendirdiği görülmektedir. İletişimin küresel bir boyut kazanmasıyla birlikte uzak mekânlar birbirine o kadar yakınlaşmıştır ki çok uzak coğrafyalarda bulunan bireyler birbirleriyle kolaylıkla iletişime geçebilmektedir. İnternet ve dolayısıyla katılımcıları çığ gibi büyüyen sosyal medya, bireylere kendilerini özgürce ifade edebildikleri, bilgi edinebildikleri ve iletişim kurabildikleri sanal bir mekân tahsis etmektedir. Bu nedenle hem zaman hem de mekân iç içe geçmiş hatta artık anlamlılığını yitirmiştir (Erdal, 2012).

Küreselleşmenin, gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere sunduğu fırsatlar ve yenilikler oldukça fazladır. Teknoloji transferinden, verimliliğin artmasına ve

dolayısıyla ekonomik refahın yükselmesine ve hatta ülkelerin birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmasıyla dünya barışına olumlu etkisine kadar çok geniş bir yelpazeye uzanmaktadır (Kazgan, 1997).

Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) aracılığı ile 19. yüzyılda sömürge yarı sömürge durumundaki topraklar, dolaysız yatırımlar da doğal kaynakların işletilmesine yönelik büyük çapta Batı yatırımına tanık olmuştur. Aynı şekilde ulaştırma ve haberleşmedeki teknolojik devrimler demir yollarını, telgraf vb. dolaysız yatırımlarla bu topraklara taşınmıştır. Ancak günümüzdeki ÇUŞ'un küresel örgütlenmesi, dün olduğundan çok farklı; göreceli maliyetlere göre üretimin her aşamasını farklı bir ülkede gerçekleştirilip bu yarı mamûlleri bir başka ülkede birleştirmektedirler. ÇUŞ imalat sanayi gibi, hizmet kesimlerine de (bankacılık, turizm, toptan ve perakende ticaret vb.) girebilmektedir ve yerli sermayeyle ortaklıklar kurabilmektedirler. 1980'li yıllara kadar bu biçimiyle dolaysız yatırımların sınır ötesi hareketleri devlet denetimine tabii olup, serbestleşme bunlar üzerindeki denetiminde kalkınmasını sağlamaktadır (Tutar, 2000).

Ülkelerin küresel ticarete kapılarını açmaları ve bu ticarete katılmaları ihracat ve ithalata yönelik üretim yapan sektörlerde nitelikli iş gücünün istihdamını artırmaktadır. Buna karşılık inşaat ve ulaşım gibi ihracat ve ithalata yönelik olmayan sektörlerde niteliksiz iş gücü için istihdam olanakları doğmaktadır. Diğer taraftan, ticaretin genişlemesi göç baskısını da azaltmaktadır. Pek çok gelişmekte olan ülkede yabancı uzmanlık ve yönetim teknikleri üretimde etkinliğin artmasına katkıda bulunmaktadır (Kaya, 2007).

Küreselleşmenin insanların yaşayışlarını ve aralarındaki ilişkileri oluşturan sosyal alanlarında somut şekilde görülen yenilikleri ve etkileri, ekonomik alandaki yenilik ve etkilere de yansımaları da söz konusudur.

Sosyal harcamalarında artış gözlemlenmeyen gelişmekte olan ülkelerin bir kısmı ile gelişmiş ülkeler arasındaki

uçurum küreselleşmeyle birlikte hızla artmıştır. Öncelikle eğitime gereken önem verilmediğinden, bilgi teknolojileri bu ülkelerde gerektiği gibi işlev görmemiş ve toplumun kurumlarına fayda sağlayacak şekilde işletilememiştir. Bunu yapabilecek beyinler de göçe zorlanmıştır ve istikameti ekonomik anlamda daha gelişmiş ülkelere doğru bir "beyin göçü" yaşanmaktadır. Beyin göçünün yanı sıra gelişmiş ülkelerdeki teknoloji alanında nitelikli işçi eksikliği ve genç nüfusun hızla azalması, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere gelen göçlere müsamaha göstermelerine yol açmıştır. Yaşadığı ülkeyi bir bakıma ayağa kaldırma potansiyeline sahip bu demografik gücü, gelişmekte olan toplumlar ellerinden kaçırmaktadır (Bauman, 2014).

Gelişmekte olan ülkelerin gündemini bir hayli meşgul eden bir diğer sorun, hiç kuşkusuz gelişmiş ülkelerin de küreselleşme süreciyle birlikte yaşamış olduğu en önemli sorun olan gelir dağılımı adaletsizlikleridir. Fakat küreselleşmeyle birlikte çözülmesi beklenen bu sorun, zenginlerin gittikçe daha zenginleşmesine yol açarken yoksulları da gitgide yoksullaştırmaktadır. Zenginliklerin; üretim şekli, artan verim, teknolojik gelişmeler, batı kaynaklı küresel yatırımcılık neticesinde gelişmiş ülkelere akıyor olması bu uçurumu daha da artırmaktadır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle kıyasladığımızda ekonomide dünya devi olarak kendini göstermiş, rüştünü ispatlamış olan gelişmiş ülkeler, günümüzde küreselleşme sürecinin meyvelerini en çok toplayan ülkeler olmuştur. Kapitalist sistemin küreselleşme ayağında bu sürece hazırlıklı olan gelişmiş ülkeler, küreselleşmeden en çok yararlanan güçler olarak ifade edilebilir:

"Bazıları küreselleşmeciliği, Amerika'nın kontrol ettiği merkez-çevre ilişkisinin dünyanın geri kalanına yayılması olarak görürler. Bunda bir doğruluk payı vardır, keza Birleşik Devletler küreselleşmenin dört biçiminde de merkezi rol oynar; ekonomik, askeri, toplumsal ve çevresel.

Yani Birleşik Devletler, farklı düşünceleri birleştiren kültürü, pazar büyüklüğü, birtakım kurumlarının etkililiği ve askeri gücünü de içeren çeşitli sebeplerden küreselleşmenin mevcut aşamasında merkezi bir rol oynamaktadır. Bu manzarada, dünyanın merkezi olmak hegemonyayı getirir...” (Held ve McGrew, 2014, s.140).

Siyasi fikirler, akımlar ve kültürler ulusal sınırları zorlar ve küresel bir kimlik kazanır. Daha önce, ulusal hükümetlerin görevleri artık kapasitelerini aştı. Güvenlik, refah, çevre sorunları, uyuşturucu trafiği, terörizm, salgın hastalıklar ve ülkelerdeki insan hakları gibi konular artık uluslararası politikalarından bağımsız olarak görülmektedir. Uluslararası İlişkiler yoğunlaştıkça, yerel sorunlar uluslararası hale geldi ve bunların çözümü uluslararası işbirliğine ihtiyaç duydu. Şimdi “küresel düşün, yerel ölçekte uygula” felsefesi siyasi kararlarda etkili hale geldi. Bu durumda, yasama organı, yaptırım gücü ile uluslararası örgütlerin ortaya çıkmasına zemin hazırladı (Aktan, 2002).

İletişim teknolojisindeki büyük gelişmeler, üretim yönetimini ve kontrolünü daha uzaktan ve daha hızlı bir şekilde kolaylaştırmakla kalmadı, aynı zamanda sipariş vermeyi de kolaylaştırdı. Ulaşım teknolojisindeki gelişmeler, ulaşım ve ulaşım maliyetlerini önemli ölçüde daha ucuz hale getirmiştir. Teknoloji ve pazarlamanın avantajları, ürettikleri mallarda sahip oldukları uzmanlık, gelişmiş teknik ve otorite de merkezileşme avantajlarını kullanarak küreselleşmenin etkili aktörleri haline gelmiştir.

Hızla değişen tüketici ve pazar talepleri karşısında, bu talebi karşılayacak kuruluş olarak ortaya çıkan çok uluslu şirketler, farklı ülkelerden hammadde, işgücü kullanımı ve pazarlama aşamalarını tedarik edebilmektedir. İşletmelerin elinde sermaye birikimine dayalı olarak devletler arasındaki ticareti gerçekleştirme ve buna göre bol ve ucuz hammadde kaynakları sağlama ihtiyacı, farklı ülkelerde faaliyet

gösteren küresel şirketleri yaygınlaştırmıştır (Bozkurt, 2000).

3.2. Küreselleşme Sürecinde Ortaya Çıkan Toplumsal Sorunlar

Küreselleşme, olumlu ya da olumsuz yönleri olan bir gerçeklik olarak yeryüzünde hızla yayılmaya devam eden bir süreçtir. Küreselleşme olgusu ekonomik rasyonellik ve teknolojik gelişmeyle yakından ilişkili olsa da, küreselleşmenin gerekliliği veya bu fenomene uyum sağlama çabaları, yarattığı olumsuzluğu ortadan kaldırmaz. Küreselleşme, yoksul ülkelere refah ve istikrar getirmeyi başaramamış ve Batılı ülkelerin koşullarında herhangi bir ilerleme kaydedememiştir (Şenkal, 2005).

Küreselleşme sürecine yönelik olumlu-olumsuz yaklaşımlar bulunmakta olup, hatta bu yaklaşımlarda kutuplaştırıcı görüşler de yer almaktadır. Bu görüşlerdeki temel farklılık noktaları; “kuzey-güney, zengin-yoksul, gelişmiş-gelişmemiş, sahip olanlar-yoksun olanlar” gibidir. İlgili araştırma sonuçlarına göre; bu farklılık noktalarının küreselleşme koşullarında daha da derinleştiği belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre; bazıları için küreselleşme olan şeyler, bazılarına göre yerelleşme anlamına gelmektedir. İşte tam da bu nokta, küreselleşme sürecinin deşifresi için önemli olduğu düşünülmektedir. Bauman’a göre; “Küreselleşmenin mekânın sınırlandırmalarını ortadan kaldırmak için zamanı kullanma yeteneğine sahip hareketliliği kutuplaştırdığını, yapma yeteneğine sahip olduğu şeyin küreselleşmiş ve yerelleşmiş dünyayı bölmelere ayırmak olduğunu” ifade etmiştir. Başka bir deyişle; bu iki kavramın esasında aynı paranın ayrılmaz iki yüzü olduğunu, birileri kürede yaşarken bazısının yerel zincirlendiğini ifade etmektedir (Aktan, 2002).

Aydınlanma ve modernizm mirası ile temelinde “eşitlik, barış, refah ve istikrar” kavramlarının yer aldığı insan umutlarının gerçekleşme sürecini ele alan “küreselleşmeci umutlar” ile dünyanın gerçekleri arasındaki mesafenin gün

geçtikçe artmasına neden olmaktadır. Bu mesafenin kalıcı olması sonucunda, modernleşmeye benzer olarak insanlarda derin hayal kırıklıklarının oluşması tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmaktadır. Bu derin hayal kırıklıkları; “yoksulluk, etnik çatışmalar, çevresel tehditler, ülke istilaları, mülteciler, yasadışı göç vb.” küreselleşen dünya tablosundaki pek çok sorunun yakıcı sonuçlarını ve küreselleşmeyi ideolojik bir konuma iten anlamları içermektedir. Özellikle gelişmiş zengin ülkeler ve çok uluslu şirketler tarafından kazançlarını ve çıkarlarını artırmak için ustaca kullanılan siyasi bir proje olan küreselleşme karşıtı retorik, farklı bir gerçeklik alanına işaret ediyor. Ülkelerin ortak küresel sorumluluğu ve BM sistemi, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve ozon tabakası gibi konulara eşit katılımı ele almamaları, sorunların kolayca çözülmekten uzak olduğunu göstermektedir. Ayrıca, gelişmiş ülkelerin (G-7 gibi) kaderinin belirlenmesi, küresel ekonominin işleyişi ve uluslararası kuruluşların (BM, IMF, DTÖ gibi) kararlarında iktidar araçlarını kullanarak kendi çıkarlarını en üst düzeye çıkarma çabaları resmi daha da bulanıklaştırmaktadır (Zengingönül, 2007).

Gelişmiş ülkelerin (Dünya Bankası (DB) 2015 yılı verilerine göre bu ülkeler başlıca; ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve Rusya’dır) aksine gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerin bazılarının da yoksulluk konusuna ilgisi son yıllarda iyiden iyiye artmıştır. Hızla gelişmekte olan (2015 Dünya Bankası verilerine göre Çin, Japonya, Endonezya, Brezilya ve Hindistan) ülkelerden olan ve bağımsızlığını kazandığı 1947 yılından bu yana yoksulluk konusunu gündemin ilk sırasında tutan Hindistan buna yönelik bir politika izlemekte ve Sri Lanka, Endonezya, Latin Amerika ve Güney Sahra ülkeleri de bu sırayı takip etmektedir (Şenses, 2014, s. 23). Bu ülkelerin yoksulluk sorununa bu denli eğilimli olmasının temel sebebi; DB, IMF, ILO, OECD, BM, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) gibi kuruluşların

yürütmüş oldukları çalışmalarda ana gündem maddeleri arasında yoksulluk sorununun da yer almasıdır:

“IMF ve Dünya Bankası’nın özellikle en yoksul ülkelerde yoksulluğun azaltılması konusunda ortak hareket etmeyi sürdürdükleri ve IMF’nin Çok Borçlu Yoksul Ülkeler’in dış borç yüklerinin hafifletilmesini, bu ülkelerin yoksulluğun azaltılması yolundaki çabalarıyla ilişkilendirdiği anlaşılmaktadır...” (IMF, 2000, s. 385’ten aktaran Şenses, 2014, s. 24).

Ülkelerin gelişmişlik oranları düştükçe gelir adaletsizlikleri de artmaktadır. BM’nin 2005 tarihli İnsani Gelişim Raporu verilerine göre “yeni sanayileşen ülkeler olan Brezilya, Meksika, Şili ve Türkiye gibi ülkelerde en düşük gelire en yüksek gelir grubu arasındaki fark büyümektedir. Örneğin Brezilya’da en düşük % 20’lik gelir grubu ulusal gelirin % 2,5’ini alırken, en yüksek % 20’lik gelir grubunun gelirden aldığı pay % 64,2 olmaktadır” (Koray, 2012, s. 223). Yani gelişmiş ülkelerde 10 kat olan bu gelir grupları arasındaki fark, gelişmekte olan ülkelere doğru inildikçe 30 kata çıkabilmektedir. Fakat az gelişmiş ülkelerde ise gelir grupları arasında var olan bu fark, artmak yerine azalmaktadır. Bunun sebebi, bu ülkelere ekonomik anlamda herhangi bir yatırımın söz konusu olmamasıdır.

Az gelişmiş ülkeler, uluslararası ticaret sahasına adım atacak fırsatlara kavuşamamış ve yoksulluğun en ağır şekillerde yaşandığı en alt kademedeki gelir gurubu ülkelerdir. Zengin, zaten bizim gözümüzde canlandırdığımız zengin tanımına uymadığı için aslında çok zengin olmamakta, yoksulla arasında da uçurumlar oluşmamaktadır. Belki de onların kendi içinde zengin olarak sınıflandırdığı kesim, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler açısından asgari geçim düzeyinde yahut onun da altında yer almaktadır. Burada bakış açısı oldukça önemlidir ve küreselleşme sürecine dâhil olamamış bu ülkelere ortak bir vicdan ile yaklaşılmalıdır (Yeldan, 2013). Yani bu süreçte “küresel

bir empati dili” oluşturmak toplumlara belki de insanlık açısından olumlu adımlar attıracaktır. Güçlülerin, zenginlerin kazandığı bir dünyadan, insanlığın kazandığı bir dünya yaratabilecek olan da yine küreselleşmenin ta kendisi olacaktır.

“Günümüzde gelir dağılımını düzelterek ve yoksulluğu önleyecek politikaların, ülkedeki gelir grupları arasındaki uçurumları azaltma amacını taşıdığı söylenilebilir. Çünkü uygulanan kapitalist ekonomi ve serbest piyasa politikası, daha kökten uygulamaları piyasanın işleyişi için zararlı görmektedir” (Koray, 2012, s. 233). Araştırmanın başlarında da bahsettiğimiz gibi sosyal politika, en başta var olan kapitalist sistemi koruyacak ve daha sonra bu sistemin doğurmuş olduğu sorunları gidermeye yönelik politikalar üzerinde yoğunlaşacaktır. Bu nedenle küreselleşme sürecinde uygulanan sosyal politikalar toplumlarda belki de hiç bir zaman özlem duyulan tam bir huzur ve refah ortamı sağlayamayacaktır.

“Gelir dağılımını iyileştirecek politikalar her şeyden önce insana yatırımla başlamaktadır. İnsanların eğitim düzeylerinin yükselmesi, istihdam olanaklarının geliştirilmesi, spordan sanata kadar uzanan sosyal etkinliklerinin desteklenmesi gibi birçok uygulama, doğrudan yararları kadar toplumdaki insan kaynağının niteliğini geliştiren ve onlar için fırsat eşitliği sağlayan uygulamalar olmaktadır...” (Koray, 2012, s. 233-234).

Ne zaman ki daha fazla kazanma hırsı, insanları topluma kazandırma hırsının altında ezilirse ya da daha gerçekçi bir ifadeyle dile getirilecek olursa bu iki hırs küreselleşme terazisinde dengelenirse, işte o zaman sosyal politikanın temel hedefi olan huzur ve refahı bir arada sağlama çabaları tam anlamıyla gerçekleşmiş olacaktır.

Küreselleşmenin doğurduğu olumsuz sonuçların abartıldığı tezinin öncülüğünü yapan araştırmalardan bir tanesi “Martin Araştırması”dır. Araştırmaya göre, “dünyada gittikçe artan yoksulluk ve gelir eşitsizliği çok rahatsız edici boyutlara

ulaşmıştır” yorumu özellikle gazeteciler ve küreselleşme karşıtlarının en çok kullandığı iddiaların başında gelmektedir. Bu görüş BM’nin 1999 İnsani Gelişim Raporu’ndan beslenmektedir...” (Zengingönül, 2007, s.170).

Küreselleşmenin negatif etkisinin üzerinde duran BM raporunda genellemeler üzerinden yorum yapmaktadır. Örneğin raporda “son dönemdeki çalışmalarda OECD ülkelerinde de 1980’ler boyunca ve 1990’lı yılların başlarında eşitsizliğin arttığına işaret edilmiş, 19 OECD ülkesinden sadece birinin az bir gelişme gösterdiğine değinilmiştir. Fakat verilere bakıldığında gelir eşitsizliği kimi ülkelerde artış gösterirken kimi ülkelerde durağan seyretmektedir” (Zengingönül, 2007, s.171).

“Az gelişmiş ülkelere ve insanlara borçlar vererek, krediler açarak piyasadaki talep yükseltilmeye çalışılmakta ve böylece üretim devam etmekte, ticaret artmakta, pazar büyümektedir. Ancak ne geniş kitlelerin ihtiyaçları giderilmekte ne de onların gelir bölüşümündeki paylarını artıracak bir sonuç ortaya çıkmaktadır” (Koray, 2012, s. 234). Sonuçta, hem bölgeleri ayrı ayrı hem de toplumun genelini etkisi altına alan ve içinden çıkılmaz bir hale gelen yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalmaktayız. Yani tüm dünyayı ele aldığımızda yoksulluk kitlelerin omuzunda değildir, tamamıyla bir sistem sorunudur. Zengin ile yoksul arasındaki uçurumun her geçen gün artması adalet mekanizmasının ne derece doğru işlediğini de eleştirilere açmaktadır.

4. SOSYAL POLİTİKA KAVRAMI VE KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE SOSYAL POLİTİKALARDAKİ DEĞİŞİMLERİN İNCELENMESİ

4.1. Sosyal Politika Kavramı

“Sosyal” ve “politika” kelimeleri yan yana gelerek toplumun sosyal ve ekonomik sorunlarının siyasi ve hukuki boyutlarıyla ele alınmasının zorunluluğunu gözler önüne sermektedir. Temelde bakılacak olursa

sosyal politika ilk olarak sanayileşmenin ve akabinde liberal kapitalizmin topluma zarar vermesini engellemeyi ve bunu yaparken de kapitalizmi korumayı amaç edinmektedir (Tokol ve Alper, 2014, s.1-2). Görüldüğü gibi sosyal politika ile kapitalist ekonomik sistem kol kola gidebilmektedir. Elbette bu ilişki, tesadüfi bir ilişki değildir:

“İlişkinin temelinde ekonomik ilişkilerin ticarileşmeye başlaması, piyasanın güdümüne girmesi, buna bağlı olarak da var olan sosyal yapıların çözülmesi ve bireyin geçimini belirleyen unsurların kaygan bir zeminde şekillenmeye başlaması yatmaktadır. Bu sürecin sonuçları olan belirsizlik, güvensizlik, yoksulluk ve bunların toplumsal hayat üzerindeki etkileri de sosyal politikanın konusunu biçimlendirmektedir...” (Buğra ve Keyder, 2013, s.10).

Sosyal politikayı ayrıntılarıyla anlayabilmek için gerçekleştiği aşamaları ele almak gerekecektir. Bu 3 aşama şöyledir:

4.1.1. Dar Anlamıyla Sosyal Politika

Sosyal politikanın dar ve geniş anlamlarını anlatmaya çalışırken içinde bulunulan dönemin sınıfsal ilişkileri, toplumsal yapısı ve var olan ekonomik sisteminin ne olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Sosyal politikanın ilk ortaya çıktığı ve henüz olgunlaşmadığı şekli, onun dar anlamı hakkında bize ipuçları verecektir. Ortaya çıktığı zaman 19. yüzyılın ikinci yarısıdır ve Sanayi Devrimi ile birlikte Batı Avrupa’da şekillenmeye başlamıştır. Bu çerçevede Sanayi Devrimi sonucunda ortaya çıkan sosyal politika anlayışının bu dönemde asıl önemsendiği şey, her haliyle yoksunluk yaşayan işçi sınıfının korunması ve gözetilmesidir. Çünkü Sanayi Devrimi, her anlamda sermaye sahipleri karşısında işçiyi ezecek kadar ağır sonuçlar doğurmuştur. Çalışma saatleri ve verilen emeğin nakdi karşılığı, hak ve özgürlükler bağlamında değerlendirildiğinde insan onurunu incitmekte ve insanoğlunu adeta sınıfta bırakmaktadır. İşte sosyal politika burada devreye girmiştir. “Sosyal politika, toplumda var olan sosyal sınıfların

ilişkileri, hareketleri, savaşmaları ve çelişkileri karşısında devleti ve hukuksal düzeni ayakta tutmaya, korumaya dönük çalışmaları içeren bir düşünce biçimi olarak tanımlanabilir” (Talas, 1990, s. 31).

Sosyal politikanın dar anlamı ise şöyle ifade edilebilir: “Genellikle ekonomik bakımdan bağımlı ve güçsüz insanları sermayeye karşı korumak ve sömürmelerini önlemek için devlet müdahalesi ile sınıflar arasında uyum ve denge sağlayıcı önlemler alınmasıdır. Sömürünün, doğrudan devlet müdahalesi ile önlenmesi ve toplumdaki sınıflar arasında dengenin bozulmaması için verilen hak ve özgürlüklerin devlet tarafından ihlal edilmemesi ve başkalarına karşı korunmasıdır...” (Talas, 1990, s. 32).

Devlet, bu düzenlemelerle işçiyi sermaye sahipleri yani işverene karşı, yoksul sınıfı zengin sınıfa karşı hatta kendine karşı bile korurken bu korumayı yasal bir zemine oturtturarak hak ve özgürlükleri garantiye almıştır. Böylece Sanayi Devrimi’nin hızlı bir şekilde getirdiği sanayileşmenin yaratmış olduğu toplumsal sorunları sosyal politikalarla çözümlenmek amaçlanmıştır. Sosyal politikaları, freni boşalan makinelerin nefes alan toplumları ezip geçmesini engelleyen emniyet supapları olarak ifade etmek yerinde olacaktır.

“Dar anlamıyla sosyal politikalar çalışanların hak ve özgürlüklerini sağlamaya yönelik politikalarlardır. Bunların başında sendika kurma, toplu pazarlık ve grev hakkı gelmektedir. Bu hakların kullanılması, ülkenin içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve hukuki koşullara bağlı olarak gelişme göstermektedir” (Tokol ve Alper, 2014, s. 5). Tüm bunlardan da anlaşılıyor ki 19. yüzyıldan günümüze işçiyi işverene karşı koruma, her zaman dumanı üstünde tazeliktedir ve önemini yüzyıllardır kaybetmeyen zorunlu bir ihtiyaç olmuştur.

4.1.2. Geniş Anlamıyla Sosyal Politika

Sosyal politika, ilk ortaya çıktığı koşullarda sadece iki sınıf (işçi/işveren ve zengin sınıf/yoksul sınıf) arasındaki ilişkileri

düzenlemek için kolları sıvamıştır. Fakat zaman içerisinde bunların dışındaki diğer sınıflarda ve farklı şartlarda bulunanların da sosyal politika alanı içerisinde çözüm üretilmesi gereken ihtiyaçları gündeme gelmiştir. Böylece “özellikle 1945-1975 dönemi ile birlikte sosyal politikanın dar anlamı geniş bir anlam kazanmaya başlamış” (Taşçı, 2012, s. 20) ve bununla birlikte ilgilendiği alan da genişlemiştir. Sosyal politikanın geniş anlamdaki amaçları da, işçilerin haklarındaki düzenlemeler ve sosyal hayata uyum çabaları yanında, ekonomik ve sosyal manada bireylerin yaşantılarındaki olumsuzlukları, ihtiyaç ve eksikliklerine yönelik olarak alınacak tedbirler ve politikalar denilebilir (Taşçı, 2012, s. 20).

Uyum, bir toplum için gerekli olan huzurun olmazsa olmazıdır. İnsanoğlu, kendi içerisinde zıtlıklar barındırabilir, aynı zamanda bir birey başka bir bireyle karşılaştırıldığında da birbiriyle zıt özellikler taşıyabilir. Fakat önemli olan insanoğlunun ortak bir paydada, ortak alınan kararlarla uzlaşabilmesidir. Aksi halde bireyin, hem kendisiyle hem de çevresindeki diğer bireylerle çatışması kaçınılmaz olacaktır. Bunu bireyden sıyrıp toplum ölçeğinde düşündüğümüzde durum daha da ciddileşmektedir. İşte devlet, uzlaşmacı ve barış temelli sosyal politika uygulamalarıyla toplumu parçalama eğiliminde olan bireyleri, grupları veya sınıfları engellemekte ve var olan sorunlara çözümler üretebilmektedir. Bugün artık sosyal politika, toplumu oluşturan tüm kesimlerin yaşadığı sorunlara eğilen ve insanca yaşama dikkat çeken ve gizli kalan tüm boyutlarıyla ele alıp hayat standartlarını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Daha somut ifadelerle anlatılacak olursa bugün, eğitim, sağlık ve barınma gibi temel hayat standartlarında daha yaşanılabilir bir iyileşmenin sağlanması amaçlanmaktadır. “Sosyal adalet” olgusu sıklıkla gündeme getirilmekte ve buna yönelik somut planlamalar yapılmaktadır. Bu nedenlerle yoksulluğu önleme politikaları bugün, sosyal politikanın ilk akla gelen

amaçlarından biri olmuştur (Koray, 2012, s. 29).

Koray (2012), geniş anlamıyla sosyal politikanın toplumlara göre daralan ve genişleyen farklı boyutlara sahip olduğunu ifade ederek bunları şu şekilde sıralamaktadır:

- Temelde modern devlete ait olan sosyal politika, insan hakları ve demokrasi gibi siyasal gelişmelerle, liberal devlet anlayışını değişime zorlar,
- Bir yandan demokratik bir sistem içinde devletin toplumsal sınıflar ve çıkarlar arasında uzlaşma sağlama ihtiyacı ve arayışıyla ilgilidir, öte yandan devletin toplumsal eşitlik ve adalet sağlama yükümlülüğünden doğmaktadır,
- Ücretli emeğin daha sınırlı ve güçsüz kaldığı toplumlarda ise, sosyal politikaların, hem kapsamı ve içeriği yetersiz kalmakta hem de sosyal haklar ve sosyal vatandaşlıkla bütünleşmeyen bazı “sosyal hizmetler ve yardımlar” olmaktan öteye geçmesi mümkün olamamaktadır. (Koray, 2012, s. 29-30).

Böylelikle sosyal politika içeriği bakımından, mevcut devlet anlayışı için ayırt edici bir niteliktedir. Bugün sosyal politika geniş anlamıyla birlikte hem yerel hem de küresel tüm yeniliklerden kendine bir pay çıkarmış ve toplumdaki birlikteliği sağlamak adına gerekli tüm önlemleri içerisinde barındırmaktadır (Tokol ve Alper, 2014, s. 6). Buradan hareketle geniş anlamda sosyal politikayı maddelere indirgeyecek olursak, gelirin yeniden dağılımı, sağlık, barınma-konut, vb. şeklinde sıralanabilir. Sosyal politika, küreselleşme faktörlerinin yaygınlaşması, uluslararası anlamda göçlerdeki artışla birlikte gitgide önemli bir sorun haline alan göçmenlerin durumu, toplumdaki ekonomik veya sosyal kaynaklara ulaşmada zorluklar yaşayan yeni yoksulların yaşam koşulları ile ilgili çeşitli sorunları da kendi alanına dâhil edip daha da genişlemektedir. Kısaca söylemek gerekirse toplum “nefes alıp veren bir organizma” gibi tasvir edilecekse eğer, toplumu esas alan sosyal politika ve

uygulamaları da bu organizmanın yani toplumun sağlıklı nefes alıp vermesi adına etki alanını genişletmekte ve bulunmuş olduğu zamanın şartlarına uygun olarak kendini güncellemektedir.

4.1.3. Sosyal Politikaların Üçüncü Kuşak Dönüşümü

Sosyal politikanın içeriği ve kapsamı, belli gelişmişlik seviyesinde olan batı toplumlarında, toplumu oluşturan birey ve grupların sorunlarının ve ihtiyaçlarının gün geçtikçe çeşitlenmesi ile birlikte genişlemiş ve farklı farklı uygulamalara kapı aralamıştır. “Sosyal dışlanma, ayrımcılık, çevre, tüketici hakları, dezavantajlı gruplar olarak nitelendirilen kadınlar, gençler, çocuklar, yaşlılar, eski hükümlüler, göçmenler, engelliler ve diğer gruplara yönelik üçüncü kuşak olarak adlandırılan sosyal politikalar giderek önem kazanmıştır” (Tokol ve Alper, 2014, s. 6). Böylece sosyal politikalar artık sadece belli kesimlerle (en başta işçi sınıfı) ilgilenen veya belli konular üzerine yoğunlaşan veya özelliklerinden sıyrılmakta ve uygulama sahasının daha çok genişlediği ve daha fazla insanı muhatap alan bir yapıya dönüşmektedir ki bu süreçte sosyal politikanın anlamı da sorgulanmıştır. Sosyal politikanın sorgulanan anlamı ve içeriğiyle birlikte gelen değişimi de farklı sosyo-kültürel hareketlilikler ile yeni bir boyut kazanmıştır.

“Sosyal hizmetler, konut ve sağlık politikaları, sosyal güvenlik ve yoksullukla mücadele, kadın politikaları, engellilere, yaşlılara, gençlere, çocuklara yönelik sosyal politikalar” (Taşçı, 2012, s. 20) yani toplumun tüm kesimlerinin beklentilerine cevap verebilecek uygulamalar, üçüncü kuşak dönüşüm konusunda bizlere ipuçları vermektedir. İşte tüm bu beklentiler ve bunları dile getirenler, sosyal politikanın bugün geldiği noktada muhatap aldığı sorunlar ve grupları oluşturmaktadır ve üçüncü kuşak dönüşüm geçirmekte olan bir sosyal politika ile toplum yeniden tanışmaktadır. Bunun yanında istihdam ve buna bağlı olarak çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve artık çalışma hakkı

üzerine kurulu bir sosyal politika anlayışının geride kalması ile birlikte “sosyal bir hak” temelindeki bir yaklaşımın aksine “yardımseverlik ve merhamet temelli” bir sosyal politika anlayışına doğru bir değişim yaşanmaktadır. Sosyal politikalar, her ülkede aynı seviyede uygulama sahası bulamamıştır ki zaten bu pek de mümkün değildir. Fakat elinden geldiğince sosyal politikalar, sorunlara insan hakları ölçeğinde çözüm yolları bulmak arayışındadır.

4.2. Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politikadaki Değişimlerin İncelenmesi

Sanayi Devrimi on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de gerçekleşmiş ve oradan Batı Avrupa’ya doğru bir yayılma göstermiştir. Talas (1990), bu dönemi şu ifadelerle açıklar: “Sade anlamı içinde Sanayi Devrimi, küçük zanaat, tezgâh ve atölye üretiminin yerine yeni buluşların getirdiği yeni teknik ve makinelerle donatılmış fabrika üretiminin geçmesi, başka bir deyimle, yeni bir enerji kaynağı olan buhar gücünün harekete geçirdiği makinenin insan, rüzgâr, su, hayvan gibi doğa enerjisinin yerini almasıdır” (Talas, 1990, s. 36). Tüm bu yenilikler elbette beraberinde toplumsal değişimleri de getirmiştir. Toplumsal değişimler neticesinde kentler oluşmaya başlamış ve yeni bir işçi sınıfı bu kentlerin nüfusunu oluşturmuştur. Yani sanayileşmenin getirdiği en büyük değişim, toplumun yeni yüzü olan kentler olmuştur. Gitgide büyüyen işçi kesimleri, hak ettiklerini alamayan, ezilen, sömürülen, güçsüz bırakılan ve maksimum düzeyde emeğin beklendiği büyük kitlelere dönüşmüştür. İşçilerin sayıları arttıkça sorunları da görmezlikten gelinemeyecek kadar büyümüş ve toplumu derinden etkileyen bir boyuta ulaşmıştır.

Sosyal politikanın bu dönemde ortaya çıkışını hızlandıran temel sebepler de hem sosyal hayatta hem de çalışma hayatında ezilen ve sömürülen kesimin haklarının yasal bir zeminde korunması, iyileştirilmesi ve bu kesimlerin toplum içerisindeki yaşam standartlarının asgari düzeye getirilmek

istenmesidir (Tokol ve Alper, 2014, s. 7). İşte bu çabalar sistematik ve kurumsal bir yapıyla oluşturulmak istenmiştir. Tarihte sosyal politika uygulamalarına benzer uygulamalara rastlanmaktadır fakat sistematik ve kurumsal olmayan ve yasalarla düzenlenmemiş bu uygulamalar, sosyal politika olarak adlandırılmazlar.

Şu an tüm dünyanın özellikle de az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumların baş etmeye çalıştığı toplumsal sorunların – ki bunlar; eşitsizlik, sömürü, işsizlik, yoksulluk, açlık, suç vb. – belki de en önemli ve en sık telaffuz edilen örnekleri Sanayi Devrimi ile birlikte Batı’da gündemi işgal etmeye başlamıştır. Toplumlarda yaşanan dönüşümler her zaman sancılı olmuş ve huzursuzlukları da beraberinde getirmiştir. Avrupa, bu sancılı dönemde ağır bedeller ödemek durumunda kalmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte dönemin bilim adamlarının yaklaşım ve beklentileriyle ilgili olarak Tokol ve Alper (2014) şunları söylemektedir:

“Sanayileşme sürecinde özellikle akademisyenler, bilim adamları ve sosyologlarda oluşan, sanayileşme sürecinin gelişmesi ile birlikte toplumsal sorunların çözüleceğine yönelik büyük umutların gerçekleşmediğini belirtmek gerekir. Sosyologlar, sanayileşme sürecinin yerleşmesi ile birlikte oluşacak yapılanmanın, yani akıl, bilim, pozitivizm, teknolojik ilerleme, üretim yapısının değişmesi ve kentleşmenin artması ile birlikte toplumsal refahın sağlanacağını yani ilerlemeyi öngörmektedirler...” (Tokol ve Alper, 2014, s. 15).

Fakat 20. yüzyılın ortalarına kadar durum hiç de beklenen gibi olmamış, huzur ve refah adeta bir ütopyaya dönüşmüştür. Beklenen ilerlemenin gerçekleşmesi için toplumda istikrarlı bir dengenin sağlanması gerekmektedir. Yine birbirini anlamayan zengin ve yoksul sınıflar arasındaki dengesizlik, ilerlemeyi elbette geciktirecektir.

Alman filozof ve ekonomist Karl Marx, “insanlık tarihi, bizim adına toplumsal sınıflar dediğimiz, tanımı şimdilik açık

olmayan, ama bir yandan de ezenlerle ezilenler arasında uyuşmazlığı içeren, öte yandan iki kesimli bir kutuplaşmaya yönelen, ikili niteliğe sahip insan gruplarının kavgası ile belirlenir” (Durdu, 2014, s. 103) demektedir. Marx aynı zamanda kapitalist toplumun bir ikilemi, çıkmazı olarak baktığı iki sınıfın yani üretim araçlarına sahip olan burjuva sınıfı ile karşısında üretim araçlarına sahip olmayan ve üretime emekleriyle katkıda bulunan işçi sınıfının sanayileşme süreciyle tarih sahnesine çıktığını söylemektedir. Üretime katılan işçi sınıfının üstün gayretleri, fabrikada düzenli üretimi ve birikimi sağlayarak sermaye sahiplerinin zenginliklerine zenginlik katarken; bu üretim araçlarının yani makinelerin birer dişlisi haline gelen bu işçi sınıfı sömürülmüştür. Sömürülen, hakları yok sayılan bu işçi sınıfını sermaye sahiplerine karşı koruyan ve haklarını yasalarla güvenceye alan bir devlet anlayışıyla sosyal politika fikri doğmuştur. Anlamı ise zamanla genişleyerek toplumda ezilen diğer tüm sınıfları, bireyleri koruyan bir yapıya dönüşecektir.

Sosyal politikanın çıkış noktasını ve insanlık adına gerçekleştirmek istediklerini düşününce, yolunu kimi zaman şaşırmasına neden olan en ciddi süreç de küreselleşmeden başka bir şey değildir. Kapitalist ekonomik sistemin süreçten en kârlı çıkması ve herhangi bir zarara uğramaması için sosyal politika çalışmaları, hep onun gerisinden gelmeli ve sosyal politikaların esas gayesi bu sistemi korumak olmalıdır. Yani küreselleşme sürecini aşındıran şey sosyal politika yani sosyal devlet değil; sosyal politikayı aşındıran ve gayesinden saptıran şey küreselleşmedir. Bu nedenle var olan refah devleti düzeni sorgulanmaya başlamış ve sistemin değişmesi gerektiği fikri kabul görmeye başlamıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal politika kavramındaki olumsuz çağrışımların olumluya çevrilmesi “sosyal” kelimesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü “sosyal” kelimesi kullanıldığı her yerde önündeki kelimeyle oluşturduğu kavramı insanileştiren, insana yakınlaştıran ve mutlaka “karşılıklı yardım ve dayanışma” anlamına gelen bir anlama sahiptir. Bu anlamda, “sosyal” kelimesi zihindeki çağrışımı soğuk ve hatta olumsuz bir anlamı olan siyaseti insanileştiren sihirli bir kelime olduğu söylenebilir. “Sosyal” kelimesi kullanılarak oluşturulan bir kavramın olduğu yerde, zayıfları ekonomiden koruma fikri vardır ve korunmada, karşılıklı yardım ve dayanışma ile gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda, “sosyal” kelimesinden oluşan ya da içinde geçen bir kavramda, güçlü durumda olanı değil, tam tersi durumda olanı karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma ile koruma düşüncesi bulunmaktadır. Bu da, “sosyal” kelimesinin insanileştirme özelliğinden gelmektedir. Bu özelliği ise, karşılıklı dayanışma ve yardımlaşmadan gelmektedir.

Refahın ve huzurun birlikte var olduğu daha adil bir sosyo-ekonomik düzeni oluşturma hedefinde ve gayretinde olan, yurttaşlarının haklarını yasalarla düzenleyen ve bir bakıma sağlama alan (en basit yorumuyla işçinin haklarını işverene karşı koruyan) bir yönetim anlayışını benimsemiş olan devletin uygulama sahasını oluşturan politikalar, sosyal politikaları oluşturmaktadır. Talas sosyal politikanın gayesini şu şekilde ifade etmiştir: “Amacı toplumsal adalet olan, ekonomi biliminin doğal yasalarını düzeltici ve anamalcı toplum düzeni içinde sınıf savaşmalarının nedenlerini gidermeye dönük önlemler ve siyasalar öngören bir denge, uyum ve barış bilimidir” (Talas, 1990, s. 12). Kısaca sosyal politikaların gayesi; “insanca yaşamın inşasıdır” denilebilir.

Küreselleşme süreci, dünyayı yeniden yapılandıran değişim olarak adlandırılmıştır. Bu süreç daha önceki dönemlerde oluşmuştur ve gelişmiş

ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerin, merkezi ülkelerin, çevre ülkelerinin ayrılmasını ortadan kaldıran bir yapı haline gelmiştir. Küresel değişim, işbölümü, kaynakların üretimi ve tüketimi, dünya ölçeğinde değişen ülke ve coğrafi açıdan ekonomik faaliyetlerin yeniden düzenlenmesi tarafından gündeme getirilmiştir.

Küreselleşme, sosyolojik, ekonomik, kültürel ve politik açıdan dünyaya açılma ve dünya ile bütünleşme olarak da tanımlanabilir. Ulaştırma ve iletişim maliyetlerinin önemli ölçüde azaltılması nedeniyle, malların, hizmetlerin, sermayenin, bilginin ve sınır ötesi hareketliliğin önündeki engellerin öneminin azaltılması ile ülkelerin ve insanların daha yoğun bütünleşmesi şeklinde gündeme getirilen küreselleşme; refah ticareti, mal ve hizmet üretimi, istihdam ve işgücü piyasalarının düzenlenmesi, sosyal koruma ve gelir dağılımı gibi sosyal politika konuları, sınır ötesi etkilere açık hale getirerek ulusal çerçevede ele almayı ve uygulamayı imkânsız kılmıştır.

Sosyal politika, toplumda var olan sosyal sorunları çözmek ve sosyal politikayı ilgilendiren farklı yaklaşımlara da sahiptir. Sosyal politika da baş aktör devlettir. Sanayi devriminden bu yana her zaman böyle olmuştur. Devletin toplumsal yaşama müdahalesi, tarihsel süreçte çok az ve bazen çok olmuştur. Ancak devletin ağırlığı her zaman sosyal politikalar pratiğinde hissedilmiştir. Sosyal politikanın, sosyal yapıya müdahalesinin genel olarak iki farklı yönde olduğu kabul edilmektedir. Birincisi halkın müdahalesi, diğeri sivil toplumun müdahalesidir. Ancak sivil toplum müdahalesi devlete yardımcı olma niteliğindedir.

Küreselleşme sürecinin getirdiği ekonomik, sosyal ve kültürel değişimin etkileri geçmişte yaşanan liberal eğilimlerden daha şiddetlidir ve bu süreç sürekli zayıflara karşı çalışan bir mekanizma olarak düşünülse de umutları kırabilir. Bununla birlikte, önceki dönemlerde, liberalizmin yükseliş ve düşüşüne karşı, dünyada liberal

yönde bir eğilime girme tepkisi tekrar istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Küreselleşmenin neden olduğu adaletsizlik ve eşitsizlik ve sosyal politikaların kapsadığı konular da değişime neden olmuştur.

Küreselleşme kapsamında sosyal politikalar aşağıdaki önlemleri hedeflemektedir (Bauman, 2014):

- Sosyal ihtiyaçlar doğrultusunda yasal düzenlemeler geliştirmek,
- Hem iş güvenliğini hem de istihdamı yasal sınırlar dâhilinde artırmaya çalışmak,

- Sosyal kültürel kuruluşlara yardım ve kredi imkânı sağlamak, topluma sunulan hizmetleri satın almak,
- Gelir oluşumu ve kamu hizmetlerinin bölgesel özelliklerinin dikkate alınması koşuluyla, sosyal reformlar için gerekli ortamı hazırlamak,
- Sosyal sorunları çözmek için, hayırseverlik, gönüllü sağlık ve sosyal sigorta ve her türlü teşvik, vergi ve diğer çıkarlarla ilgili diğer organizasyon biçimlerini artırmaktır.

KAYNAKÇA

1. AKTAN, C., C.(2002). Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu, Ankara.
2. BAUMAN, Z. (2014). Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları, (Çev.) YILMAZ, A. Y., Ayrıntı, İstanbul.
3. BOZKURT, V.(2000). Küreselleşmenin İnsani Yüzü, Alfa, İstanbul.
4. BUĞRA, A. ve KEYDER, Ç. (2013). Sosyal Politika Yazıları, İletişim, İstanbul.
5. DURDU, Z. (2014). Sosyolojide Temel Kavramlar ve Kurucu Fikirler, Detay, Ankara.
6. ERDAL, S. (2012). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İsveç Modelinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
7. GIDDENS, A. (2012). Modernliğin Sonuçları, (Çev.) KUŞDİL, E., Ayrıntı, İstanbul.
8. HELD, D. ve MCGREW, A. (2014). Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması, (Çev.) GÜNGEN, A. R. vd., Phoenix Yayınevi, Ankara.
9. KAYA, G., A. (2007). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
10. KAZGAN, G. (2002). Küreselleşme ve Ulus Devlet Yeni Ekonomik Düzen, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
11. KAZGAN, G. (1997). Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen, Altın Kitaplar, İstanbul.
12. KORAY, M. (2012). Sosyal Politika, İmge Kitabevi, İstanbul.
13. ROBERTSON, R. (1999). Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, (Çev.) YOLSAL, Ü. H., Bilim ve Sanat, Ankara.
14. ŞENKAL, A. (2005). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, Alfa, İstanbul.
15. ŞENSES, F. (2014). Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler, İletişim Yayınları, İstanbul.
16. TALAS, C. (1990). Toplumsal Politika, İmge, Ankara.
17. TASAM (2006). “Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri”,

https://tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri, 02.08.2019.

18. TAŞÇI, F. (2012). Sosyal Politika Ahlakı, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
19. TOKOL, A. ve ALPER, Y.(2014). Sosyal Politika, Dora, Bursa.
20. TUTAR, H. (2000). Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi, Hayat Yayıncılık, İstanbul.
21. YELDAN, E. (2013). Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm Birikim ve Büyüme, İletişim Yayınları, İstanbul.
22. ZENGİNGÖNÜL, O. (2007). Küreselleşme, Barış, İzmir.